

Eergerelateerd geweld in de spreekkamer

Sandra Bijl, Toine Lagro-Janssen, Doreth Teunissen

De kans dat je als huisarts te maken krijgt met eergerelateerd geweld is niet groot, maar de impact is enorm. Eergerelateerd geweld wordt vaak ten onrechte gezien als huiselijk geweld of kindermishandeling, en zowel daders als slachtoffers zijn geneigd erover te zwijgen. Voor de huisarts is de opgave signalen tijdig op te vangen en het slachtoffer een veilige omgeving te bieden. Informatie binnenskamers houden is daarbij van groot belang.

Eergerelateerd geweld heeft belangrijke psychosociale gevolgen, maar de meeste hulpverleners herkennen het niet en realiseren zich niet hoeveel gevaar een potentieel slachtoffer loopt. Slachtoffers praten er liever niet over en doen niet vaak aangifte bij de politie. In 2017 werden 456 gevallen van eergerelateerd geweld voorgelegd aan het Landelijk Expertise Centrum Eergerelateerd Geweld (LEC EGG).¹ Vermoedelijk is de werkelijke incidentie veel hoger. Van de aangiften bij het LEC EGG had 25% een Turkse, 17% een Marokkaanse, 13% een Iraakse, 13% een Irakees-Koerdische en 13% een Syrische context.¹ Eergerelateerd geweld staat overigens los van de Islam (de Koran rechtvaardigt geen eerwraak), maar komt voor in patriarchale gemeenschappen van allerlei signatuur.

WAT IS EERGERELATEERD GEWELD?

In de definitie van het LEC EGG is eergerelateerd geweld 'elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld, gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een man of vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken'.¹ Het begrip 'familie-eer' is gebaseerd op opvattingen over de rol van mannen en vrouwen, over seksualiteit en over de reproductieve rechten van vrouwen. Het is een zeer belangrijk begrip in conservatieve patriarchale gemeenschappen, waar het aanzien en de goede naam van de familie ervan afhangen. Zodra een familielid de familie-eer schendt of dreigt te schenden, verwacht de gemeenschap dat de familie haar eigen eer herstelt.

Dit is een bewerking van: Bijl S, Lagro-Janssen T, Teunissen D. Eergerelateerd geweld in de spreekkamer van de huisarts. *Bijblijven* 2019;35:81-86. Publicatie gebeurt met toestemming van de uitgever.

EEN UITGEHUWELIJKTE VROUW VAN 25 JAAR

Op het spreekuur zie ik Gulsay, 25 jaar oud, met pijn in de onderbuik. Ze vertelt mij het volgende verhaal. Tijdens de lagere en middelbare school werd zij door haar vader streng gecontroleerd. Toen ze 16 jaar was, is ze tijdens een zomervakantie op het platteland in Turkije uitgehuwelijkt door haar vader. Haar echtgenoot was 26 jaar. Het huwelijk werd door de imam ingezegend, er was geen burgerlijk huwelijk omdat ze nog geen 18 jaar was. Tijdens de huwelijksnacht werd zij door haar man vastgebonden, kreeg ze een prop in haar mond en werd ze diverse keren verkracht. Door de vrouwelijke leden van haar schoonfamilie werd zij maandenlang uitgehongerd en mishandeld.

Uiteindelijk vond ze haar Nederlandse paspoort, zette het op een rennen en smeekte de chauffeur van een taxibusje haar mee te nemen naar de grote stad. Met hulp van een Nederlandse vriendin is ze uiteindelijk teruggevloden naar Nederland. Nadat ze haar ouderlijk huis weer binnenstapte, heeft haar vader er nooit meer een woord over gesproken. Ze is bang dat vanbinnen alles kapot is en durft daarom geen relatie aan te gaan.

EEN GESCHIEDEN VROUW VAN 40 JAAR

De gynaecoloog belt me over mijn patiënte, 40 jaar en verwezen vanwege prolapsklachten. Zij vertelde hem dat ze, destijds wonend in Turkije, als 14-jarig meisje werd uitgehuwelijkt door haar vader en werd verkracht door haar dertien jaar oudere echtgenoot, inmiddels ex-echtgenoot. In de huwelijksnacht wilde ze niet door hem aangeraakt worden. Gevolg: hij zette een pistool tegen haar hoofd en dreigde te schieten. Ze heeft recent een nieuwe relatie gekregen. Haar oudste zoon, die bij zijn vader woont, ontdekte foto's van haar met haar vriend op haar oude mobiel, die niet vergrendeld was, en lichtte direct haar ex-echtgenoot en haar broers in. Toen ze thuiskwam, probeerde haar oudste zoon haar eerst te wurgen en vervolgens bedreigde hij haar met een mes. Beide keren werd ze ontzet door haar inwonende jongste zoon van 18 jaar. Ze is op van de zenuwen. Ik raadpleegde de politie, die me adviseert de vrouw te motiveren om aangifte te doen, maar dat durft zij niet. Ik overleg met de organisatie Veilig Thuis, die een afspraak met haar maakt.

Gulsays vader heeft zijn dochter uitgehuwelijkt omdat hij bang was dat zij de familie-eer zou schenden als zij in Nederland zou blijven. Omdat zij zich naar de mening van de Turkse gemeenschap te 'vrij' gedroeg, moest haar vader de familie-eer redden. De eer van de vrouw is gekoppeld aan haar seksualiteit en de seksuele eer van de vrouw, zichtbaar in haar zedelijk gedrag, is gekoppeld aan de familie-eer.^{2,3} Vrouwen horen zich binnen de familie aan allerlei voorschriften te houden. Ze mogen geen seks hebben voor of buiten het huwelijk, geen gearrangeerd huwelijk weigeren en ook geen lesbische relatie of identiteit hebben. Deze situaties mogen onder geen beding

DE KERN

- De meeste hulpverleners herkennen eerge relateerd geweld niet en realiseren zich niet hoeveel gevaar het slachtoffer loopt.
- Eerge relateerd geweld onderscheidt zich van huiselijk geweld doordat er vaak een hele familie bij betrokken is; de daad is gepland en er is een groep verdachten.
- Slachtoffers van eerwraak durven geen hulp van buiten in te schakelen omdat ruchtbaarheid het gevaar voor henzelf vergroot.
- Een veilige omgeving is voor het slachtoffer van cruciaal belang.

met iemand van buiten de familie besproken worden en de vrouw mag zeker niet van huis wegvluchten, want dan wordt het in de buitenwereld bekend. Na een scheiding blijft de familie of de ex-schoonfamilie verantwoordelijk voor de zedelijke eer van de vrouw; een nieuwe vriend kan dan reden zijn voor eerge relateerd geweld, zoals in de casus van de 40-jarige vrouw.^{3,4} Ook mannen kunnen de familie-eer schenden. Als de gemeenschap denkt dat een man bij seks gepenetreerd wordt, is dit een ernstige aantasting van de familie-eer. De man die

een andere man penetreert, contrasteert niet met de mannelijke rol.

De mannelijke leden van de familie hebben de plicht om de familie-eer te beschermen. Een echtgenoot moet zijn vrouw en dochters in de gaten houden, een broer zijn zus. Als één familielid zijn of haar eer verliest, is de hele familie eerloos: alle leden verliezen dan het respect en de steun van de gemeenschap. Ze worden genegeerd in het koffiehuis, voor de dochters zijn geen goede huwelijkskandidaten meer te vinden en als ze een winkel bezitten worden daar geen boodschappen meer gedaan. Deze situatie blijft bestaan totdat eerherstel heeft plaatsgevonden.³

HERSTEL VAN DE EER

Om de geschonden eer te herstellen is eerwraak nodig, zo nodig met geweld. Het familielid dat de eer geschonden heeft, wordt opgesloten, mishandeld, verstoten, uitgehuwelijkt, gedwongen tot abortus, in het land van herkomst achtergelaten, gedwongen tot zelfmoord of – in het ergste geval – gedood.⁵ De familie wijst degene aan die de eerwraak uitvoert. Het risico op eerge relateerd geweld is groter in families waar eerder huiselijk geweld of eergeweld plaatsvond, waar de echtgenoot of vader getraumatiseerd is, waar wapens in omloop zijn of waar de pater familias een lagere status heeft dan in het thuisland.³

Slachtoffers van eerwraak praten hier liever niet over en doen niet vaak aangifte bij de politie.

Foto: Hollandse Hoogte

SIGNALENLIJST

Maatschappelijke vroegsignalering geweld in afhankelijkheidsrelaties

Dagbesteding: school en/of werk

- (structureel) verzuim, mogelijk gestimuleerd door ouders
- verminderde prestaties
- verzoek om verlengde vakantie
- te laat terugkeren uit land van herkomst
- opzien tegen komende vakantie
- gehaald/gebracht worden en / of surveillance door broers of neven op school/werk.
- niet zelfstandig mogen reizen
- sociale isolatie / verbreking vriendschappen zonder duidelijke reden
- verandering van kleding, van modern naar traditioneel of andersom
- algehele gedragsveranderingen (zie ook gezondheid en gedrag)
- plotselinge aankondiging van verlovings met een vreemde
- blokkade van toegang tot (vervolg)opleiding / werk
- er wordt geroddeld over een meisje op school en / of haar broers / neven hebben veel ruzie over haar
- deelname aan school / werktuities zeer beperkt, na werk / school weinig uitlooptijd, geen flexibiliteit.
- dubbellevens, groot verschil in gedrag tijdens / buiten school / werk
-

Veiligheid

- betrokkene of broer / zus als vermist opgegeven en wordt actief gezocht
- eerdere meldingen van huiselijk geweld, mishandeling of burengerucht op het adres van betrokkene
- bedreigd of geconfronteerd met (seksueel) geweld
- angst voor of bedreiging met mishandeling, chantage, vrouwelijke genitale verminking, aanvallen met zuur
- betrokkene pleegt zelf strafbare feiten zoals

- dealen, wapenhandel, economische delicten, afpersing
- betrokkene is aangegeven wegens overtredingen (b.v. winkeldiefstal of drugsgebruik)
- angst voor of bedreiging met de dood of pogingen tot moord / doodslag
- meldingen van andere misdrijven, zoals verkrachting of ontvoering
- dreiging met terugsturen
- maatschappelijke sancties
-

Gezondheid

- begeleiding naar dokter of hulpverlening het onthouden van medische zorg
- lichamelijke klachten bv na genitale verminking, mishandeling, seksueel misbruik/geweld
- zelfbeschadiging (automutilatie)
- (poging tot) zelfdoding
- gedragsveranderingen: bv. eetstoornis, depressie, slecht slapen
- druggebruik
- vroege / ongewilde zwangerschap
- verzoek tot geheime abortus
- verzoek tot maagdelijkheidsverklaring
- schaamte en schuldgevoelens
- loyaliteitsconflicten
-

Gezin

- eerdere gedwongen huwelijken / gedwongen huwelijk van broer of zus
- huwelijk op jonge leeftijd
- rigide regels voor met name jonge meisjes
- dubbele moraal
- dwangcultuur
- weinig of geen communicatie thuis
- roddels vanuit de gemeenschap
- dood van een ouder
- eerdere vermissingen van gezins/familieleden
- plotselinge verhuizing / verdwijning
- intensief contact met familieleden en / of

- plotselinge reizen naar familie / familiebeeraad
- er wordt veel geroddeld over een familie
- eerdere meldingen van huiselijk geweld,
- mishandeling of burengerucht op het adres van betrokkene
- potentiële slachtoffers worden afgeschermd / beschermd
- afwezige houding t.o.v. politie en autoriteit en gezag
-

Basisvrijheden van de betrokkene/ persoonlijke integriteit

- isolatie / een sterke inperking van de basis / bewegingsvrijheid
- geen beschikking over eigen identiteitsdocumenten, visum / illegaal verblijf
- bewust onwetendheid houden over eigen rechtspositie
- financiële benadeling geen beschikking over verdiensten / schulden maken op naam van betrokkene
- chantage door openbaarmaking feit of activiteit
- niet toestaan van het machtig maken van de taal geen vrije partnerkeuze / huwelijksdwang
-

Gedrag

- normafwijkend gedrag slachtoffer, concentratieproblemen, woede uitbarstingen, ingehouden woede, depressieve klachten, machteloosheid, negatief zelfbeeld, vlakke emoties, schuw, brutaal, hyperactief, teruggetrokken, neerbuigend, wanrouwend, verdedigend
- alleen sterke binding met thuis: isolement
- wegloop gedrag
- moeite met contactlegging, oogcontact, lichamelijk contact
- andere strafbare feiten plegen zoals dealen, wapenhandel, economische delicten, afpersing
-

Corspronkelijke uitgave: Movisie (2010) op initiatief van het toenmalige Ministerie van Justitie. Herziene versie: Movisie, 2016.

Als uitvoerder van een eermoord wordt vaak een minderjarige jongen aangewezen omdat deze minder straf krijgt. De pleger kan ook een familielid zijn met een lage sociale status of zonder de verantwoordelijkheid voor een gezin. Verdachten van een eermoord bekennen meestal niet dat eerwraak de reden was. Dat zou moord met voorbedachten rade zijn en de straf valt dan meestal hoger uit.⁶ Daders zijn wel bereid lang de gevangenis in te gaan, liever dan de vernedering te ondergaan dat ze de geschonden eer niet hersteld hebben. Onder de sharia kan de familie van het slachtoffer de pleger van een eermoord vergiffenis schenken; zo kan een vader zijn zoon vergeven voor het doden van zijn dochter.

HET SIGNALEREN

Hulpverleners en politie herkennen eengerelateerd geweld vaak niet als zodanig, maar duiden het als huiselijk geweld of kindermishandeling. Huiselijk geweld draait echter meestal om de gekrenkte persoonlijke trots van een enkele dader, waardoor in de relatie een spiraal van geweld ontstaat. Bij eengerelateerd geweld is de daad gepland, is er een grotere groep verdachten en is vaak de hele familie erbij betrokken. Dat maakt de risico-inschatting complex: arrestatie van de verdachte betekent niet dat het gevaar voor het slachtoffer geweken is.

TOELICHTING

- 1 Hiernaast kruist u de **signalen** aan die u hebt opgevangen. Ook andere signalen kunt u invullen. Dit kost u **maximaal 10** minuten.
- 2 Neem bij signalen in het blokje **Veiligheid** onverwijld contact op met de politie in uw woonplaats
 - In geval van nood: 112
 - Anders, geen spoed wel politie: 0900 - 8844
 - Bij mogelijke **eerkwesties** kunt u contact opnemen met de aangewezen contactpersoon voor eengerelateerd geweld (eg) zaken binnen de eenheid. Zie ook: www.politie.nl.
- 3 Volg de stappen van de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling van uw organisatie.
Let op: bij zaken met eengerelateerd geweld en huwelijksdwang zijn enkele stappen anders! Zie de link hieronder (factsheet meldcode bij vermoedens van eengerelateerd geweld) voor meer informatie. U kunt voor overleg ook direct contact opnemen met Veilig Thuis (www.veerzekerthuis.nl of 0800-2000, gratis en 24/7).
Het kan belangrijk zijn om te weten wie, op welk moment de signalen heeft vastgelegd. Vult u daarom hieronder uw contactgegevens en de datum in:
 - Naam:**
 - Functie:**
 - Organisatie:**
 - Telefoon:**
 - Email:**
 - Datum:**
- 4 Kijk voor meer informatie op: www.meldcode.nl of bekijk de factsheet.

Om eengerelateerd geweld beter te kunnen signaleren kan een signalenlijst handig zijn [**signalenlijst**].⁷ Belangrijke signalen zijn bijvoorbeeld: iemand is bang om op vakantie te gaan, mag geen spullen hebben die de eer zouden kunnen schaden (westerse muziek, geld, eigen identiteitsbewijs), is achterdochtig of schuw in het contact, heeft angstklachten of vertoont wegloopgedrag. Een reden waarom slachtoffers geen hulp van buiten durven in te schakelen, is dat het naar buiten komen van informatie het gevaar vergroot. Het is daarom van groot belang dat hulpverleners zorgvuldig met deze informatie omgaan.

WAT MOET DE HUISARTS DOEN?

In alle omstandigheden staat de veiligheid van het slachtoffer centraal. Bij eengerelateerd geweld geldt de *Meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld* en is overleg nodig met de organisatie Veilig Thuis, die de vereiste deskundigheid in huis heeft of weet te vinden. De wijkagent is vaak degene die dichtbij zonder grote drempels goede ondersteuning kan geven. Als de vrouw verkiest in de thuissituatie te blijven, kan via de vrouwenopvang een AWARE-alarmsysteem aangevraagd worden. Dit is een GPS-systeem dat de vrouw continu bij zich draagt, met een noodknop die een 112-melding naar de politie stuurt.

De vrouwenopvang kan ook een oplossing zijn, al is het niet altijd de eerste keus omdat het de schande naar buiten brengt en daarmee het risico vergroot. Sommige slachtoffers, zoals de gescheiden vrouw in de casus, zijn thuis veiliger, waar andere kinderen of andere familieleden haar kunnen beschermen en de ruchtbaarheid beperkt blijft.

Concrete hulpverlening bij eengerelateerd geweld komt pas tot stand na een aangifte. De weg daarheen moet het slachtoffer vaak alleen afleggen. De bijdrage die een huisarts kan leveren, is zich ervan bewust zijn dat er eengerelateerd geweld in het spel kan zijn en dat de spreekkamer een veilige plek moet zijn waaruit geen informatie naar buiten mag komen. Alleen dan is er ruimte om het slachtoffer mentaal te ondersteunen en samen de juiste uitweg te zoeken. ■

LITERATUUR

1. Terugblik op 2017: Jaarverslag van het Landelijk Expertise Centrum Eengerelateerd Geweld. Den Haag: LEC EGG, 2018.
2. Toprak S, Ersoy G. Femicide in Turkey between 2000 and 2010. *PLoS One* 2017;12:e0182409.
3. Toolkit tegen geweld: Aanpak van eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en achterlating. Utrecht: MOVISIE, 2012.
4. Bakker H, Felten H. Factsheet eengerelateerd geweld. Utrecht: MOVISIE, 2011.
5. Bergen DD. Suicidal behaviour of young migrant women in The Netherlands. A comparative study of minority and majority women. Amsterdam: Vrije Universiteit, 2009.
6. Bakker H, Storms O. Factsheet De Meldcode bij (vermoedens van) eengerelateerd geweld. Utrecht: MOVISIE, 2016.
7. MOVISIE. Signalenlijst Maatschappelijke vroegsignalering geweld in afhankelijkheidsrelaties. Utrecht: MOVISIE, 2016.

Bijl S, Lagro-Janssen AL, Teunissen TA. Eengerelateerd geweld in de spreekkamer van de huisarts. *Huisarts Wet* 2020;63:DOI:10.1007/s12445-020-0563-3. Huisartspraktijk Bijl. Rotterdam: S. Bijl, huisarts. Radboudumc, Vrouwenstudies Medische Wetenschappen, Nijmegen: dr. T.A.M. Teunissen, kader-huisarts urogynaecologie, docent, senior onderzoeker; prof. dr. A.L.M. Lagro-Janssen, hoofd Centrum Seksueel Geweld Gelderland-Zuid en-Midden, emeritus hoogleraar Vrouwenstudies Medische wetenschappen: toine.lagro@radboudumc.nl. Mogelijke belangenverstremgeling: niets aangegeven.